

9. Adonyi Ferenc: *A magyar katona a második világháborúban*. Klagenfurt, 1954. 58. o., valamint *Magyarország honvédelme a második világháború előtt és alatt*. Szerk.: Dálnoki Veress Lajos. München, 1974, 2:11–13. o., idézi Ránki György: *1944. március 19*. Második kiadás, Kossuth, Bp., 1978, 109., 127. o.

10. Kállay „titkos” kapcsolatkeresését a nyugati hatalmakkal C. A. Macartney tárgyalja 2:162. és köv. o. Vö. Fenyő, *i. m.*, Kállay, *i. m.* és Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919–1945*. Kossuth, Bp., 1988. 285–386. o.

11. Kállay, *i. m.*, 70. o.

12. *Uo.*, 74–75. o. A korabeli napisajtóban nincs nyoma annak, hogy Kállay ilyen beszédet mondott volna.

13. A szegedi gondolatról bővebben az 1. fejezetben.

14. *Képviseletközi Napló*, 1942. március 19. 92–93. o. L. még: Kállay, *i. m.*, 82. o.

15. Johann Weidlen: *Der Ungarische Antisemitismus in Dokumenten*. A szerző saját kiadásában, Schorndorf, 1962, 139–142. o.

16. Mielőtt Kállay a zsidók tervezett kitelepítéséről nyilatkozott volna, előzőleg informálta „a zsidóság hivatalos vezetőit”. Lásd Kállay, *i. m.*, 99. o. Erről a nyilatkozatról és Kállay többi antiszemita nyilatkozatairól lásd Weidlen, *i. m.*, 143–161. o. A napisajtóban nem jelent meg ilyen nyilatkozat Kállaytól.

17. Kállay miniszterelnöksége alatt hozták az 1942. évi XV. tc.-et, amely a zsidók tulajdonában lévő erdők és földbirtokok kisajátításáról intézkedett. A törvénytervezetet a parlament júliusban hagyta jóvá, augusztus 5-én lépett hatályba, és szeptember 6-án tették közzé. A szövegét lásd: „1942. évi XV. tc. a zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól.” In: *1941. évi Országos Törvénytár*. Athenaeum, Bp., 1942, 73–83. o. A törvénytervezet vitájában elhangzott beszédekből idéz Weidlen, *i. m.*, 145–154. o.

A törvény elfogadásakor – egy idevágó forrás szerint – 1,57 millió katasztrális hold volt zsidó kézen, ebből 970 000 hold szántó és 600 000 hold erdő. Julius Fischer-Carol Klein: *Reports on the Jewish Situation. A Memorandum on the Situation of Hungarian Jewry*. World Jewish Congress, New York, 1944. március 14., 10. o.

Kállay állítása szerint a zsidó birtokok kisajátítása nem okozott kárt a zsidó tömegeknek, mivelhogy „jobbára nagybirtokokról volt szó”. Kállay, *i. m.*, 69–71. o.

A zsidó birtokok kisajátításáról szóló 1942. évi XV. tc. részleteit tárgyalja Nathaniel Katzburg: *Hungary and the Jews, 1920–1943*. Bar-Ilan University, Ramat Gan, Israel, 1981, 192–200. o.

18. Béla Vago: „Germany and the Jewish Policy of the Kállay Government.” In: *HJS*, 2:189. o.

19. Kállay 1956. március 6-án kelt hivatalos írásbeli nyilatkozatában a zsidók jóvátételi követelésének támogatásaképpen leszögezte, hogy az 1938 márciusát követően hozott valamennyi zsidóellenes intézkedés Magyarországon a Harmadik Birodalom követelésére és/vagy nyomására született. A nyilatkozat szövegét lásd: *Judenverfolgung in Ungarn*. United Restitution Organization, Frankfurt am Main, 1959, 1–5. o.

20. „A zsidókérdés kívánatos megoldását” tartalmazó konkrét tervek kidolgozására Hermann Göring adott utasítást Heydrichnek címzett, 1941. július 31-i levelében. PS-710.

21. A wannseei konferenciát részletesen tárgyalja Raul Hilberg: *The Destruction of the European Jews*. Quadrangle Books, Chicago, 1961, 262–266. o. A konferencia 15 oldalas jegyzőkönyvét lásd IV B 4–1456/41 ghs (1344) sz. alatt a Német Külügyi Levéltárban, Bonn. A jegyzőkönyv magyar szövegét Glavina Zsuzsa fordításában, Szinai Miklós bevezetőjével lásd *Kritika*, 1992. október, 36–39. o.